

УДК 159.99.37.09(477)

DOI 10.32755/sjeducation.2023.02.149

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ БЕЗПЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ДКВС УКРАЇНИ

Мицька Олександр Іванович, кандидат юридичних наук,
начальник кафедри правової та спеціальної підготовки,
Територіально відокремлене відділення «Кам'янська філія
Академії Державної пенітенціарної служби»,
(51901, Україна, м. Кам'янське, вул. Колеусівська, 39,
e-mail: myskaaleksandr@gmail.com)
ORCID: 0000-0003-4621-8809;

Бабич Анна Володимирівна, викладач центру професійної освіти,
Територіально відокремлене відділення «Кам'янська філія
Академії Державної пенітенціарної служби»
(51901, Україна, м. Кам'янське, вул. Колеусівська, 39,
e-mail: kuzunchik@email.ua)
ORCID: 0000-0002-8180-3387

У статті розглянуто психолого-педагогічний аспект безпечної діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України в рамках установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Безпечна діяльність персоналу в пенітенціарних установах не може не бути неактуальною темою, оскільки від неї залежить збереження психічного та фізичного здоров'я і життя персоналу, засуджених, ув'язнених та осіб, які з певних причин відвідують установи. Об'єктом нашого дослідження є психолого-педагогічний кут розгляду цього питання та шляхи впливу його на підвищення рівня безпеки в пенітенціарних установах.

***Мета статті** – розкрити психолого-педагогічний аспект безпечної діяльності, дослідити основні чинники впливу їх на безпечну діяльність персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України.*

У статті розглянуто поняття безпечної діяльності в Державній кримінально-виконавчій службі України й уточнено специфіку діяльності персоналу з психолого-педагогічної точки зору та труднощі, які виникають у зв'язку з цією специфікою при забезпеченні безпечної діяльності в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

Досліджено та розкрито психолого-педагогічні аспекти впливу на рівень безпечної діяльності персоналу і чинники, які сприяють цьому процесу.

За результатами дослідження ми виявили, що психолого-педагогічний аспект відіграє вагомий роль у формуванні та підтриманні рівня безпечної діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, зважаючи на специфіку пенітенціарної системи. Охарактеризовано вплив професійної підготовки й освіти на рівень безпечної діяльності персоналу. Цей аспект може бути розглянутий та конкретизований у подальших до-

слідженнях для застосування в практичній діяльності з метою підвищення рівня динамічної та особистої безпеки в межах установ Державної кримінально-виконавчої служби України.

Ключові слова: безпека, безпечна діяльність, психолого-педагогічний аспект, професійна підготовка, персонал Державної кримінально-виконавчої служби України.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT OF THE SAFE ACTIVITY OF THE PERSONNEL OF SCES OF UKRAINE

Mytska Oleksandr, PhD in Law, Head of the Department
of Legal and Special Training,

*Territorially Separate Department “Kamianske Branch of the
Academy of the State Penitentiary Service”*,

(39 Koleusivska Street, Kamianske, 51901, Ukraine,

e-mail: myckaaleksandr@gmail.com)

ORCID: 0000-0003-4621-8809;

Babych Anna, Lecturer at the Center of Vocational Education,

*Territorially Separate Branch “Kamianske Branch of the
Academy of the State Penitentiary Service”*

(39 Koleusivska Street, Kamianske, 51901, Ukraine,

e-mail: babich-av@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-8180-3387

The article deals with the psychological and pedagogical aspect of the safe activity of the personnel of the State Criminal and executive Service of Ukraine within penitentiary institutions and pre-trial detention centers. The safe activity of personnel in penitentiary institutions cannot but be an irrelevant topic, as it may affect the preservation of mental and physical health and life of personnel, convicts, prisoners and persons who visit institutions for one reason or another. The object of our study is the psychological and pedagogical angle of this issue and the ways it can influence the improvement of security in penitentiary institutions.

The purpose of the article is to reveal the psychological and pedagogical aspect of safe activity, to study the main factors of their influence on the safe activity of the personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine. The author examines the concept of safe work in the State Criminal and Execution Service of Ukraine and clarifies the specifics of personnel activities from a psychological and pedagogical point of view and the difficulties that arise due to this specificity in ensuring safe work in penitentiary institutions and pre-trial detention centers.

The article investigates and reveals the following: psychological and pedagogical aspects of influence on the level of safe activity of personnel and factors contributing to this process. According to the results of the study, we found that the psychological and pedagogical aspect plays a significant role in the formation and maintenance of the level of safe activity of the staff of the State Criminal and

Executive Service of Ukraine, given the specifics of the penitentiary system. The author characterizes the impact of professional training and education on the level of safe activity of personnel. This aspect can be considered and specified in further research for application in practice in order to increase the level of dynamic and personal security within the institutions of the State Criminal and Executive Service of Ukraine.

Key words: *security, safe activity, psychological and pedagogical aspect, professional training, personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine.*

Постановка проблеми. Сучасні умови функціонування держави надають дуже велику вагу безпечній діяльності будь-якої сфери суспільства. Органи виконання покарань також потребують підвищення рівня безпеки діяльності всередині пенітенціарної системи, зокрема персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВСУ). Професійну діяльність працівників цієї служби можна вважати наближеною до екстремальної в умовах специфіки її функціонування. Безпека діяльності персоналу багато в чому залежить від знань, умінь, практичних навичок, психологічних особливостей, тому вимоги до персоналу та його підготовки мають бути високими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення безпеки в установах виконання покарань було розглянуто багатьма науковцями, зокрема ця тема досліджувалася в роботах О. М. Джужі, М. А. Громова, О. В. Лисодеда, К. М. Оробця, М. І. Пермякова, А. Х. Степанюка, В. П. Севостьянова та ін.

Окрім аспекти проблеми забезпечення безпеки в установах виконання покарань розглядалися низкою науковців. Тематика проблеми психолого-педагогічної діяльності органів виконання покарань під час воєнного стану розглядається в науковій статті О. В. Діденка, вчений І. М. Копотун у своїй монографії розглядав тему запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях. Доволі побіжно розглядав проблему забезпечення безпеки в слідчих ізоляторах ув'язнених осіб та персоналу цих установ Р. Г. Миронов.

Мета статті – розкрити психолого-педагогічний аспект безпечної діяльності, дослідити основні чинники впливу їх на безпечну діяльність персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України.

Виклад основного матеріалу. В Україні триває реформування пенітенціарної системи. Національна система виконання кримінальних покарань у цьому процесі орієнтується на стандарти Ради Європи. Метою стратегії цієї реформи є створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань, що гарантуватиме безпеку суспільства та забезпечуватиме соціальну адаптацію засуджених та осіб, узятих під варту.

Для детального розуміння теми потрібно розглянути поняття безпеки в ДКВСУ. Стаття 3 Конституції України, гарантуючи особисту безпеку людини і громадянина, наголошує, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю [1].

Український науковець В. О. Васильєв запропонував поняття «безпека в ДКВСУ» розуміти як систему кримінально-виконавчих відносин та правових засобів, спрямовану на захист прав і свобод персоналу ДКВСУ, засуджених та інших осіб, інтересів органів та установ виконання покарань, які є значимими й важливими. Він називає спрямування на зниження та усунення як таких небезпечних факторів в органах та установах виконання покарань метою безпеки в ДКВСУ [2, с. 35]. Ми погоджуємося з цією думкою і беремо тезу В. О. Васильєва як базову.

Розглядаючи основні стратегічні цілі Стратегії реформування пенітенціарної системи в контексті нашої теми, ми можемо виділити два пункти, які є для нас найцікавішими. Перший стосується забезпечення правопорядку в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах і його належного рівня. У другому йдеться про створення ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу органів і установ пенітенціарної системи.

На наш погляд, такі цілі можуть розглядатись у поєднанні, як взаємозалежні. Високий рівень професійної компетентності може забезпечити збереження життя і здоров'я співробітників, засуджених, ув'язнених та інших громадян, які відвідують установи, а відтак і підвищити рівень безпечної діяльності. У власних діях персонал повинен керуватися загальною професійною підготовкою, якісно наданими спеціалізованими

знаннями, вміннями й навичками під час виконання професійних завдань для досягнення у своїй діяльності безпечного рівня.

Персонал має інтегрувати та втілювати в робочий процес необхідні кваліфікаційні якості, професійні знання, навички, вміння та проаналізований досвід роботи в місцях служби; ухвалювати правильні рішення, адекватні ситуаціям, що виникли в процесі несення служби, що може значно вплинути на рівень безпечної його діяльності в межах установ. Мотивація, розуміння напрямку та цілей реформування системи, високий рівень компетентності персоналу органів та установ виконання покарань нерозривно пов'язані з якістю виконання завдань у цій сфері [3].

Можна зауважити, що вагому роль у безпечному функціонуванні установ також відіграє постійна неперервна освіта й самоосвіта. Розгляд питання з точки зору педагогічних наук має на увазі отримання індивідом професійної освіти як інтерпретацію професійної підготовки. Опанування професійними якостями, вміннями, інтелектуальними знаннями – підсумковий етап такого процесу. Не менш важливим є збагачення особистісного потенціалу, збільшення резервних можливостей особистості, що своєю чергою відбувається на основі процесу отримання знань, навичок та вмінь як професійно важливих, так і загальних. Цей процес не повинен обмежуватися керованим освітнім процесом у навчальних закладах, він має підтримуватися персоналом безперервно протягом служби й життя.

Також для кращого забезпечення безпечної діяльності персонал повинен мати або розвинути в собі набір особистісних якостей, який може на це вплинути з психологічної точки зору. Загальновідомо, що майже весь контингент, який перебуває в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, має свою специфіку, що неодмінно відбивається на психологічному стані персоналу, особливо при постійній взаємодії. До стресових факторів також відносять небезпеку з боку намірів та поведінки засуджених або ув'язнених, раптовість, екстремальність, надзвичайність, швидкоплинність ситуацій, які можуть виникнути, стислий час для прийняття рішення та реакції на них. До цього переліку можна додати можливість застосування зброї та спецзасобів, фізичної сили. Враховуючи це,

умови, в яких відбувається діяльність персоналу ДКВС України, можна вважати екстремальними або такими, що є небезпечними. Ці події або навіть їх ймовірність відбиваються на психологічному і фізичному стані співробітника, що своєю чергою впливає на його професійну діяльність. Це свідчить про те, що стресостійкість персоналу та вміння правильно й упевнено поводитись у вищеназваних подіях адекватно ситуації прямо впливає на рівень безпеки його діяльності та діяльності установи загалом.

Вчена У. В. Настояща у своїй роботі зазначає, що опанування професії в ДКВСУ має певні ознаки. Ці специфічні ознаки насамперед пов'язані з тривалістю перебігання періоду адаптації. А також вказує на високу плинність кадрів. У своїх висновках авторка спирається на звіти Адміністрації ДКВС України, які надаються кожного року. Високий відсоток скорочених осіб свідчить, на її думку, про те, що рівень підготовки персоналу не відповідає вимогам професії, а це своєю чергою призводить до недостатнього рівня професіоналізму особового складу ДКВСУ [4, с. 339]. Можна додати до цього, що отримання необхідних для безпечної діяльності в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах знань, їх засвоєння, формування необхідних умінь і навичок також потребує тривалого періоду навчання. Починаючи з 2019 року (через пандемію Covid-19) і дотепер, коли триває повномасштабне вторгнення, строк навчання було скорочено з шістдесяти діб до чотирьох тижнів, два з яких відбувається в режимі онлайн. Стислий час навчання створює певні труднощі для якісного формування професійної компетентності. Щоб компенсувати прогалини, які викликають ці труднощі, після прийняття на службу і у процесі подальшої діяльності працівники мають підтримувати і підвищувати свою кваліфікацію, проходячи без відриву від роботи курси підготовки, що організовуються у відповідні проміжки часу, а також, безумовно, приділяти час саморозвитку та самоосвіті.

Серед основних заходів особистої безпеки виділяють і психологічно-педагогічні. Вони передбачають мобілізованість психіки, налаштованість на більш доцільні, активні,

рішучі дії та готовність до дій у складних чи небезпечних для життя чи здоров'я ситуаціях [5, с. 17].

Професор Г. О. Юхновець, яка досліджувала психологічну підготовленість працівників поліції для забезпечення особистої безпеки, стверджує, що вона передбачає оволодіння основними психологічними прийомами, які забезпечують у різних професійних ситуаціях особисту безпеку. Також авторка виділяє важливість знання й використання у спілкуванні з колегами та іншими громадянами психологічних правил. Вона наголошує на необхідності вдосконалення індивідуально-психологічних особливостей, формування стійкого психомоторного стану до зовнішніх проявів небезпеки і важливості здібності до адаптації в стресових ситуаціях та після їх закінчення [6, с. 12].

Ми поділяємо таку точку зору. Якщо говорити про психолого-педагогічний аспект безпечної діяльності працівників ДКВС України на конкретному прикладі, то можемо звернутись до освітньої програми, за якою навчаються слухачі, наприклад, первинної професійної підготовки молодших інспекторів відділів охорони кримінально-виконавчих установ закритого типу в Територіально відокремленому відділенні «Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби» на предметі «Психолого-педагогічні основи професійної діяльності». Усе, що в результаті слухачі мають уміти після проходження навчання в закладі, прямим або опосередкованим чином впливає на рівень безпеки діяльності.

Результат програми навчання передбачає такі вміння слухачів: аналізувати причини конфліктів та обирати стилі поведінки в конфліктних ситуаціях; застосовувати методи протидії маніпуляціям; застосовувати психологічні методи й техніки подолання і вирішення (вичерпування) конфліктів (типу посередництва, переговорів тощо); проводити основні заходи щодо запобігання та профілактики самогубств; регулювати й контролювати власну поведінку в екстремальних ситуаціях; бути психологічно готовим до застосування спеціальних засобів та зброї; надати допомогу працівнику, який застосував зброю на ураження; розуміти й управляти власними емоціями; встановлювати та підтримувати позитивні

взаємини; здійснювати заходи профілактики й подолання наслідків стресу, професійного вигорання, професійної деформації. Ці знання та вміння формуються у майбутніх фахівців у процесі вивчення предмета й посідають своє місце у формуванні професійної компетентності персоналу ДКВСУ.

Основою концепції професійної компетентності є думка про формування та виховання компетентного, конкурентоспроможного працівника. З психолого-педагогічної точки зору, він повинен мати не тільки необхідні знання, а й бути спроможним і психологічно готовим виконувати дії, які є адекватними щодо ситуації, методом застосування отриманих знань. Бере на себе відповідальність за свою професійну діяльність і тим самим убезпечує її.

У наукових роботах українських дослідників поняття професійної компетентності містить три компоненти: професійно-діяльнісний, професійно-освітній, професійно-особистісний. Ці три компоненти дають комплексну картину успішного, конкурентноспроможного фахівця. Перший компонент розкриває знання працівника, спрямовані на вивчення та втілення безпосередньо у професійній діяльності. Другий компонент означає знання, що забезпечують зростання освітнього рівня стосовно професійної діяльності, навчання фахівця та поглиблення знань у певній сфері. Третій компонент стосується наявності й розвитку у фахівця набору морально-вольових особистісних якостей, необхідних для якісного виконання професійних обов'язків. Формування та розвиток психолого-педагогічної компетентності дозволяє вдосконалювати знання, здібності, які є корисними й необхідними для такої специфічної галузі. Ті, які дозволятимуть адаптуватися й ухвалювати адекватні рішення під час виникнення екстремальних, швидкоплинних подій, пов'язаних з практичною діяльністю.

Висновки. Враховуючи вищевикладене стосовно психолого-педагогічного аспекту безпечної діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, можна підсумувати:

По-перше, безпечна діяльність в органах і установах виконання покарань має досить широкий спектр чинників впливу на неї. Зокрема педагогічний вплив на персонал та психологічні процеси,

які відбуваються з ними протягом професійної діяльності, відіграють велику роль у забезпеченні безпечної діяльності.

По-друге, персонал повинен отримувати якісну професійну підготовку та освіту, а також усвідомлювати важливість подальшого професійного розвитку й саморозвитку упродовж своєї діяльності й загалом життя, що дає можливість зменшити кількість або уникнути надзвичайних ситуацій, знизити пагубність їх наслідків.

По-третє, умови отримання освіти на сьогодні в умовах воєнного стану не можуть повністю задовольнити потреби, які висуває якісна освіта, зокрема обмежений час, тому потрібно розробляти варіанти збільшення тривалості курсу навчання, підтримувати й заохочувати прагнення до саморозвитку й самоосвіти як способу мінімізації номенклатури небезпечних інцидентів та небезпечних ситуацій під час несення служби та поза нею.

По-четверте, врахувавши всі психолого-педагогічні аспекти безпечної діяльності персоналу та вплинувши на них правильним чином, можна значно підвищити рівень безпеки в установах ДКВСУ.

Подальші дослідження допоможуть конкретизувати психолого-педагогічний вплив на безпеку діяльності персоналу та вплинути на нього, що допоможе перевести протидію небезпечним ситуаціям у профілактичний та привенційний характер.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України в редакції від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.09.2023).

2. Васильєв В. О. Адміністративно-правові заходи підвищення особистої безпеки персоналу ДКВСУ. URL: <https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/diplomna-robota-magistra-Vasilieva-Vladislava-Olegovicha.pdf> (дата звернення: 02.09.2023).

3. Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proskhvalennia-stratehii-reformuvannia-penitentsiarnoi-systemy-na-period-do-2026-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-ii-realizatsii-u-20222024-rokakh-s1153-161222> (дата звернення: 04.09.2023).

4. Настояща У. В. Соціально-психологічні особливості професійної діяльності персоналу ДКВС України. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. Вип. 16. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 406 с.

5. Бадьора С. М., Коломієць О. В. Особиста безпека працівника ОВС : навч.-метод. комплекс навчальної дисципліни. Київ, 2013. 78 с.

6. Юхновець Г. О. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків : наук.-практ. рек. Київ : НАВСУ, 1999. 72 с.

7. Ничкало Н. Г. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : монографія. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 125 с.

References

1. Ukraine (1996), *Constitution of Ukraine* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

2. Vasyliiev, V. O. (2020), *Administrative and legal measures to increase the personal safety of personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine*, P. 35, available at: <https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/diplomna-robota-magistra-Vasilieva-Vladislava-Olegovicha.pdf> (accessed 02 September 2023).

3. Ukraine (2022), *Penitentiary system reform strategy for the period until 2026* : order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhalennia-strategii-reformuvanniapenitentsiarnoi-systemy-na-period-do-2026-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinohoplanuii-rea-lizatsii-u-20222024-rokakh-s1153-161222> (accessed 04 September 2023).

4. Nastoiashiiia, Yu. V. (2019), "Social and psychological features of the professional activity of the staff of the State Security Service of Ukraine", *Actual problems of psychology : Collection of scientific works of the H. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine*, Volume VI: Psychology of giftedness, Issue 16, Publishing house of State University named after I. Franko, Zhytomyr, pp. 335–345.

5. Badiora, S. M. and Kolomiets, O. V. (2013), *Personal safety of the employee of the OBS* : educational and methodical manual of educational discipline, Kyiv.

6. Yukhnovets, H. O. (1999), *Ensuring the personal safety of employees of internal affairs bodies while performing official duties* : manual, National Academy of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv.

7. Nychkalo, N. H. (2014), *Development of professional education in the conditions of globalization and integration processes* : monograph, Kyiv.